

3. Hafta: 1965 Seçimlerine Doğru Siyasi İklim

1964 yılı Adalet Partisi için bir genel başkanlık değişimine sahne oldu. Ragıp Gümüşpala'nın hayatını kaybetmesinin ardından genel başkanlığa teknokrat kökenli, partiyi yeni bir "merkez sağ parti" olarak örgütlemek istediği anlaşılan, silahlı kuvvetler açısından siyaseten tedirginlik verici herhangi bir radikal görüntü arz etmeyen Süleyman Demirel gelmişti. Demirel'in rakibi Sadettin Bilgiç ise geleneksel Demokrat Parti siyaset yapma tarzını temsil eden ve 27 Mayıs darbesi ile hesaplaşılmasının önceliğine odaklanan ve AP'yi DP'nin emanetçisi olarak gören bir isimdi. Demirel DP ile doğrudan ve organik bağları olmayan yenilikçi ve genç siyasetçi portesi ile silahlı kuvvetlerin de itiraz etmeyeceği bir isim olarak belirlemekteydi.

1965 Genel Seçimleri Adalet Partisi'nin büyük zaferi ile sonuçlanmış, Demirel ve partisi %52,8 oy oranı ile tek başına iktidara gelmiştir. Bu sonuç göstermektedir ki Demokrat Parti'nin hükmettiği CHP karşıtı sağ oyların 27 Mayıs askeri darbesi sonrası Yeni Türkiye Partisi ve Adalet Partisi arasında bölünmüş olma hali sona ermiş ve söz konusu oylar artık tek başına Adalet Partisi'nde konsolide olmuştu. Demokrat Parti'nin desteğini aldığı seçmen kitlesinin partinin gerçek varisi olarak Adalet Partisi'ni gördüğü böylece netleşmişti. Parti artık Ragıp Gümüşpala gibi 27 Mayıs hareketi ile ilişkisi olmuş ve asker nezdinde partiyi koruyucu bir görev üstlenmesi hedeflenmiş; bu sayede partinin askerle çatışma içine girmesini engelleyici bir isim yerine, partiyi merkez sağda hizalaması muhtemel olan Süleyman Demirel ile yoluna devam edecek ve giderek DP'nin mirasçısı görünümünden özerkleşerek kendi sesini bulmaya başlayacaktır.

Adalet Parti'sinde bu gelişmeler oluyorken Cumhuriyet Halk Partisi de bir süreden beri geleneksel siyasetinde büyük bir dönüşümün habercisi olan ortanın solu stratejisini yapılandırmaktaydı. Bu meyanda CHP 1965 seçimlerine sosyal adalet ve sosyal güvenlik vurgusunun öne çıkarıldığı bir seçim bildirgesi ve "ortanın solu" sloganı ile girmiştir. Bu yalnızca bir slogan olmanın ötesinde, "İlk Hedefler Beyannamesi"nden itibaren nüveleri görülen bir yaklaşımın da ifadesiydi. CHP, dünyada yükselen ve Türkiye'yi etkisi altına alması halinde cumhuriyet rejiminin varlığını ve devamını tehdit edecek tarzdaki radikal sol siyasi hareketlerin, ülkede kitlesel destek bulmasının önüne geçecek bir siyasi formül olarak bu stratejiyi geliştirmiş ve CHP'nin karar alıcıları partinin bilhassa yoksullaşan kentsel sınıfların ve hızla politize olduğu görülen gençliğin sistemin çeperlerine itilip marjinal-radikal hareketler içinde örgütlenmesine engel olacak, onlara siyasi katılım ve manevra alanı

sunacak bir merkez sol parti olarak yeniden yapılandırılması, söyleminin sol parametreler üzerinden kurgulanması gerektiği inancıyla ortanın solu anlayışını benimsemişti.

Ortanın solu kavramını/sloganını Türk siyasal yaşamında ilk kez kimin kullandığı sorusu tartışmalıdır; ancak İnönü, kavramı etki doğuracak şekilde kullanan ilk kişi olduğu konusunda oldukça ısrarlı bir tavır göstermiştir. 1965 seçimleri öncesinde verdiği bir röportajda “CHP’nin bünyesi itibarıyla devletçi bir parti olduğunu, bu sıfatla da elbette sağın karşısında yer aldığını; ancak aşırı solun ve komünizmin de karşısındaki tek emniyet duvarı olduğunu” ifade edecek ve ortanın solu kavramını sahiplenecek olan İnönü’ye göre, “CHP, biz laikiz dediği günden beri ortanın solunda bir anlayıştaadır.” Görüldüğü üzere İnönü’nün ortanın solu kavramsallaştırması en temelde “devletçilik” üzerinden geliştirilmiştir. Bu retorikte Cumhuriyet Halk Partisi’nin 6 okundan ikisi olan devletçiliğin ve laikliğin öne çıkarıldığı görülüyordu, bu ilkelerin en temelde sol ilkeler olduğu, bu ilkelerin ülke içindeki hem üreticisi hem de taşıyıcısı kimliğiyle Cumhuriyet Halk Partisi’nin bizatihi ortanın solunda yer aldığı; bu nedenle bu konumlanışın yeni bir yönelime veya eksen kaymasına değil, partinin kendisine içkin değerleri vurgulamasından başka bir şey olmadığı, bu fikrin “yeni bir fikir gibi tatbik konamayacağı” vurgulanıyordu. .

Ortanın solu kavramının mimarlığı, İnönü’nün olanca sahiplenme çabasına rağmen, sıklıkla, partinin genç ve dinamik bir ismine, Bülent Ecevit’e, atfedilmiştir. Ecevit ilk kez 1957 seçimleriyle parlamentoğa girmiş, CHP – AP koalisyonunda Çalışma Bakanı olarak yer almış, Avrupa’nın sosyalist ve sosyal demokrat partilerini yakından takip eden bir isimdi. Cumhuriyet Halk Partisi’ni de bir parti içi reforma tabi tutmanın gerekliliğini savunuyordu. İçinde bulunulan uluslararası siyasi konjonktürde yükselmekte olan ve Türkiye’de de yansımalarını bulacağını düşündüğü radikal sol düşüncelere kitlelerin meyletmesini önlemek maksadıyla Avrupa sosyal demokrat partilerinin yapısı ile Türkiye’nin özgün koşullarını sentezleyip Kemalizm’in hegemonik çerçevesini koruyarak milliyetçilik ve kalkınmacılık üzerinden bir siyasi söylem geliştirilmesi gerektiğini düşünen genç ve CHP içinde prestiji yüksek bir siyasetçiydi. Ecevit’e göre özellikle büyük şehirlerde giderek büyüyen işçi sınıfının, gençlerin, geniş halk kitlelerinin siyaset sahnesine daha radikal/aşırı/illegal sol aracılığıyla çıkmasını önlemenin en olası yolu, yükselmekte olan bu sol eğilimleri, merkezde yer alan bir sistem partisinin çatısı altında toplayarak sistemin devamlılığını sağlamak ve soldan gelecek olası tehditleri bertaraf etmek olarak gözükmektedir. Bu haliyle bilhassa işçileri ve gençleri

sisteme dâhil etme kaygısı, CHP'nin arkaik bir parti kimliğine bürünmesini, yeni dönemin ruhuna hitap edemez hale gelmesini önlemek; bu kulvarda kendisine rakip olarak gördüğü Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP)de güç kazanmasına engel olmak amacından ileri gelmektedir.

Bu nedenle İnönü'de izleri sürülen, Ecevit ile keskinleşen CHP'nin ortanın solu söylemi, Marksist bir eğilimden ziyade devletçilik niteliği baskın, Avrupa'da 1960'lardan itibaren yükselmekte olan sosyal devlet – refah devleti gibi parametrelere koşut bir siyasetin ifadesiydi. Programın önemli bir bileşeni, erken Cumhuriyet döneminden bu yana temel meselelerden birisi olagelmiş toprak reformudur. Halkçılık ilkesi üzerinden “Köylü milletin efendisidir” söylemi de bu yaklaşımın bir ifadesiydi. Bu dönemde, “CHP'nin halklaşması” olarak da ifade edilen bir süreç içinde, halkçılık okunun devam ettirildiği ancak belli ölçüde bir kopuşa da karşılık gelen, Cumhuriyet'in kuruluşundan beri hâkim olmuş sınıfsal farklılıkları görmeme tercihi, “sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış bir kitle” anlayışı terk edilerek, halkın bütünleşik bir yapıda olmadığı kabul edilecek; ancak sınıfsal farklılıkları gidermenin yolunun sınıflar arası çatışmadan değil, gelir dağılımında denge ve adaletin sağlanması, topluma yararlı bütün işlere saygınlık atfedilmesi, her türlü toplumsal ayrıcalıkların, fırsat ve imkân eşitsizliklerinin kaldırılmasından geçtiği ifade edilecektir. Bu haliyle Ecevit'te ifadesini bulan ortanın solu söylemi Kemalizm'i sivilleştirme ve sosyalleştirme adımı olarak ortaya konmuştur.

Bu ders kapsamında ele alınan ve yukarıda özetlenen meselelere ilişkin okunması önerilen kaynaklar şunlardır:

Bülent Ecevit, *Ortanın Solu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

İhsan Ömer Atagenç, “Ortanın Solu Düşüncesinde Kemalizm”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 38(66), 2019, s. 479-499.

Özkan Ağtaş, “Ortanın Solu: İsmet İnönü'den Bülent Ecevit'e”, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, Cilt 8, Sol, İletişim Yayınları, 2004,

Ayşe Güneş Ayata, “Türkiye'de Demokratikleşme Sürecinde Ortanın Solu Hareketi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 1995. 50 (3-4) (Haziran–Aralık), 79 – 88.

Tanel Demirel, "1946-1980 Döneminde Sol ve Sağ", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 9, Dönemler ve Zihniyetler, İletişim Yayınları, 2009, s. 413-450.